

Siirtyminen koulusta työelämään

Erityistarpeisten opiskelijoiden kohtaamat keskeiset ongelmat, kysymykset ja valintamahdollisuudet 16:ssa Euroopan maassa

Siirtyminen koulusta työelämään

**Erityistarpeisten opiskelijoiden
kohtaamat keskeiset ongelmat,
kysymykset ja valintamahdollisuudet
16:ssa Euroopan maassa**

Yhteenvetoraportti

Lokakuu 2002

Tämä raportti on päätöksenteon tueksi laadittu tiivistelmä Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen toteuttamasta tutkimuksesta "Siirtyminen koulusta työelämään" (Transition from School to Employment).

Otteita tästä asiakirjasta on lupa käyttää edellyttäen, että lähde on selvästi mainittu.

Työelämään siirtymistä koskeva kattava Internet-tietokanta, johon on kerätty vertailutietoa 16:sta tutkimukseen osallistuneesta maasta samoin kuin muuta eurooppalaista ja kansainvälistä tietoa, löytyy verkko-osoitteesta: www.european-agency.org

Tiedon saannin ja leviämisen edistämiseksi raportti on tarjolla jatkokäsittelyn mahdollistavissa sähköisissä muodoissa ja kahdellatoista muulla kielellä.

ISBN 87-90591-55-0

Lokakuu 2002

European Agency for Development in Special Needs Education

Secretariat:

Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
Fax: +45 64 41 23 03
secretariat@european-agency.org

Brussels Office:

3, Avenue Palmerston
B- 1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 280 33 59
Fax: +32 2 280 17 88
brussels.office@european-agency.org

Web: www.european-agency.org

Raportti on laadittu kiinteässä yhteistyössä seuraavien henkilöiden kanssa:

Elisabetta BERNARDINI
Alexander BÖHM
Patrice BLOUGORN
Gunvor BOLLINGMO
Peter den BOER
Harrie van den BRAND
Maria Dolores CEBOLLADA
Danielle CHOUKART
Lesley DEE
Eygló EYJÓLFSDÓTTIR
Jorun Buli HOLMBERG
Markku JAHNUKAINEN
Preben SIERSBAEK LARSEN
João de LIMA PINHEIRO
Claudia NIEDERMAIR
Håkan NORDIN
Leif THORSSON

Toimittanut: Victoria SORIANO
Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus

JOHDANTO	6
1 SIIRTYMINEN (transitio)	9
2 AIEMMAN TOIMINNAN TULOKSIA	11
2.1 Keskeisiä ongelmakohtia.....	13
3 KEHITTÄMISKESKUKSEN TOIMINTA	17
4 RELEVANTIT NÄKÖKOHDAT JA TEKIJÄT	20
4.1 Mahdollisten linjausten ja käytännön toimien toteutus....	20
4.2 Opiskelijoiden osallistuminen. Opiskelijoiden henkilökohtaisten valintojen kunnioittaminen.....	22
4.3 Asianmukaisen yksilöllisen opinto-ohjelman laatiminen. .	24
4.4 Kaikkien osapuolten suora osallistuminen ja yhteistyö....	27
4.5 Koulun ja työmarkkinoiden läheiset yhteydet.....	28
4.6 Siirtyminen työelämään on osa pitkää prosessia.....	31
5 YHTEENVETO TULOKSISTA	34
6 SUOSITUKSET	36
7 KIRJALLISUUS	43
Kehittämiskeskuksen yhdyshenkilöt ja transition kansalliset asiantuntijat	45

ESIPUHE

Esitän parhaimmat kiitoksemme Kehittämiskeskuksen kansallisille yhdyshenkilöille heidän tuestaan ja yhteistyöstään samoin kuin muillekin alan toimijoille, jotka järjestivät vierailuja oppilaitoksiin tai koulutuskeskuksiin sekä tuottivat dokumentaatiota tutkimuksen tarpeisiin ja muutoinkin uhrasivat aikaansa osallistuakseen tämän raportin valmisteluun.

Jørgen Greve
Johtaja

JOHDANTO

Kehittämiskeskuksen jäsenmaat valitsivat tutkimuksen aiheeksi "Siirtymisen koulusta työelämään", koska aihealue nähdään tärkeäksi ja yhteisesti kiinnostavaksi, kun ajatellaan erityistarpeisten nuorten koulutukseen, pätevyysvaatimukseen ja työllistymiseen liittyviä ongelmia.

Tämän raportin yhtenä keskeisenä pyrkimyksenä on korostaa tällä alalla toimivien ammattihenkilöiden suoraa osallisuutta kehityshankkeisiin. Yli 60 käytännön ammattilaista 16 maasta on esitellyt kokemuksiaan osallistuen siten päivittäisten käytäntöjensä kriittiseen pohdintaan. Tällä herkän aiheen käsittelyllä pyrittiin entistä tarkemmin määrittelemään olemassa olevia ongelmia – eli siirtymäprosessiin liittyviä *mitä-* ja *miksi-*kysymyksiä – sekä löytämään keinoja käytäntöjen parantamiseksi – *kuinka* siirtymän tulisi sujua?

Vuoden 1999 lopulla Kehittämiskeskus kartoitti ja analysoi käytettävissä olevat Euroopan ja kansainvälisen tason tiedot erityistarpeisten nuorten koulutus- ja työllisyysasioiden osalta. Kartoitus loi perustan ja viitekehyksen kansallisten tietojen analysointiin. Kyseistä tietoa tuottivat 16 osallistujamaan nimittämät, siirtymäasioiden parissa toimivat ammattihenkilöt. Kansallista tietoa kerättiin toimintalinjauksista, siirtymäprosessin toteutuksesta, ongelmista ja tuloksista. Alalla toimivilta pyydettiin relevanttia tietoa mm. seuraavanlaisiin kysymyksiin liittyen:

- Vammaisnuorille perusopetuksen jälkeen tarjoutuvat koulutusmahdollisuudet;
- Olemassa olevat siirtymäohjelmat;
- Vammaisten työllisyys-/työttömyystilanne;
- Siirtymävaihetta koskevat tai työllisyyttä edistävät lainsäädäntötoimet, periaatelinjaukset ja toiminnot;
- Sekä arkaluontoiset että myönteiset asiat kansallisissa tilanteissa.

Kansallisen tiedon täydentämiseksi valittiin analysoitavaksi huomattava määrä projekteja/ käytäntöjä — vähintään yksi tai kaksi joka maasta. Projekteihin kuului hankkeita, jotka sijoittuivat toisen asteen oppilaitoksiin, ammatillisiin koulutuskeskuksiin tai muihin sentyyppisiin oppilaitoksiin, joissa on jollakin tavoin erityistarpeisia opiskelijoita. Tähtäimessä ei ollut mitään erityistä kohderyhmää, sillä tarkoituksena oli saada mahdollisimman laaja kuva eri maiden tilanteesta, niiden ilmaisemia kansallisia prioriteetteja kunnioittaen. Mitään valikointia ei tehty myöskään koulutustarjonnan tyyppin mukaan – esimerkiksi yleis- tai erityisopetuksen välillä. Kustakin hankkeesta laadittiin lyhyt kuvaus, joka kattoi kaksi keskeistä aluetta:

- (a) Mitä kaikkea hanke kattoi, kuinka siinä edettiin ja miksi (prosessit);
- (b) Tulokset (vaikutukset).

Kaikki tämä tieto tukenaan alan ammattilaiset tekivät useita opintovierailuja ja osallistuivat työkokouksiin, joissa käsiteltiin eri maiden tilanteita. Tarkoituksena oli löytää käytäntöjen yhtäläisyyksiä ja eroja sekä laatia ensimmäinen analyysi – kokemusten yhtäläisyydet ja eriävyydet – jonka varassa voitiin nostaa esiin keskeisiä siirtymävaihetta koskevia näkökohtia pohdittavaksi, vahvistettavaksi tai tarkennettavaksi. Mainittujen opintovierailujen sekä työkokousten tulokset on esitelty siirtymävaihetta käsittelevässä verkkotietokannassa (Transition Database): www.european-agency.org

Tämän raportin päätavoitteena on valottaa siirtymävaiheen aihealuetta luomalla yleiskatsaus tehokkailta vaikuttaviin strategioihin ja prosesseihin, tarkastelemalla asiaan liittyviä ominaispiirteitä ja yleisimpiä esteitä sekä määrittämällä siihen merkittävästi vaikuttavia tekijöitä. Loppuosuudessa esitetään päättäjille ja käytännön ammattilaisille joukko suosituksia siirtymäprosessin parantamiseksi.

Tässä yleiskatsauksessa esitetään yhteenveto hankkeeseen osallistuneiden käytännön ammattilaisten kahden viime vuoden aikana käsittelemistä kysymyksistä. Tarkoituksena on tarjota

aineksia pohdintaan ja tulevaan kehitykseen niin poliittisella kuin ammatillisellakin tasolla.

Tässä raportissa on mahdotonta esittää aivan täydellistä kuvaa kaikesta hankkeen aikana kootusta tiedosta. Yksityiskohtaisempia tietoja maiden tilanteista ja/tai erikoisaiheista on tarjolla online-tietokannassa (Transition database) Kehittämiskeskuksen verkkosivuilla: www.european-agency.org

1 SIIRTYMINEN (transitio)

Käsite *siirtyminen koulusta työelämään' esiintyy kansainvälisessä kirjallisuudessa monissa yhteyksissä ja hieman eri tavoin määriteltynä. Kaikkiin määritelmiin sisältyy kuitenkin seuraavat kolme perusajatusta:

- 1) *Prosessi* – ajatuksena siirtymisen edellyttämä valmistautuminen ja aikajakso;
- 2) *Siirtymä* - siirtyminen koulutustasolta tai elämänvaiheesta toiseen;
- 3) *Muutos* – sekä henkilökohtaisten että ammatillisten tilanteiden suhteen.

Salamancan kehysohjelmassa (The Salamanca Framework for Action, UNESCO 1994) todetaan, että

erityistarpeisia nuoria tulee auttaa siirtymään menestyksellisesti koulusta aikuisten työelämään. Koulujen tulee auttaa heitä taloudelliseen aktiivisuuteen ja antaa heille jokapäiväisessä elämässä tarvittavat taidot tarjoamalla valmennusta aikuiselämän vaateita ja odotuksia vastaavissa sosiaalisissa ja vuorovaikutustaidoissa (s. 34).

Muissa yhteyksissä – esimerkiksi Pellisé et al. (1996) – transitiota on kuvattu

jatkuvaksi sopeutumisprosessiksi, johon vaikuttavat monet eri muuttujat tai tekijät. Kyseessä on prosessi, joka yksittäisen henkilön elämässä tapahtuu pysyvin seurauksin erilaisten ratkaisukohtien kautta, joita ovat esimerkiksi tulo varhaiskasvatuksen piiriin, oppivelvollisuuden päätyminen tai jonkin koulutusvaiheen loppuminen (s. 4).

YK:n työjärjestön kansainvälinen työtoimisto (International Labour Office) määrittelee transition

sosiaalisen suuntautumisen prosessiksi, joka merkitsee statuksen ja roolin muutosta (esim. opiskelijasta harjoittelijaksi, harjoittelijasta työntekijäksi ja epäitsenäisyydestä itsenäisyyteen), ja on keskeistä yhteiskuntaan sopeutumisessa ... Transitio edellyttää

muutosta henkilön suhteissa, toiminnoissa ja minäkuvassa. Jotta vammaisnuorten siirtyminen koulusta työelämään kävisi sujuvammin, heidän on määriteltävä itselleen päämäärät ja roolit, joissa haluavat yhteiskunnassa toimia (s. 5-6).

OECD (2000) toteaa, että siirtyminen työelämään on vain yksi siirtymistä, jotka nuorten on tehtävä matkallaan aikuisuuteen. Elinikäistä oppimista ajatellen siirtymien pohjakoulutuksesta työhön, oli pa kyse keski- tai korkea-asteen koulutuksesta, nähdään pelkästään ensimmäisenä niistä monista siirtymistä työn ja opiskelun välillä, joita nuoret tulevat kohtaamaan elämänsä varrella.

Euroopan yhteisöjen työvoimatutkimuksen (Labour Force Survey, EC, 2000) mukaan siirtyminen koulusta työelämään ei tapahdu lineaarisesti, eikä koulutuksen päättymistä välttämättä seuraa työn alkaminen. Siirtyminen on vähittäistä ja nuorten elämässä opiskelu- ja työssäolojaksot menevät limittäin.

Kehittämiskeskuksen tätä aihetta varten luomassa toiminnan viitekehyksessä siirtyminen työelämään näyttäytyy osana pitkää ja monimutkaista prosessia, joka kattaa yksilön kaikki elämänvaiheet ja josta on pyrittävä suoriutumaan mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti. Viime kädessä tavoitteina ja kokonaisuudessaan onnistuneen siirtymäprosessin kriteereinä ovat ”hyvä elämä kaikille” sekä ”hyvä työpaikka kaikille”. Tarjonnan eri tyypit taikka koulu- ja muun oppilaitosverkoston toteutusmallit eivät saa häiritä tai haitata tällaisen prosessin onnistumista. Koulusta työelämään siirtymisen tulisi merkitä opiskelijan jatkuvaa osallistumista, hänen perheensä osallisuutta, kaikkien asiaankuuluvien palveluiden koordinoitua sekä tiivistä yhteistyötä työelämän suuntaan (European Agency, 2001).

2 AIEMMAN TOIMINNAN TULOKSIA

Eurooppalaiselta ja kansainväliseltä tasolta käytettävissä olevia tietoja – keskittyen vuosina 1992-99 ilmestyneisiin ja vähintään neljää maata käsitteleviin julkaisuihin – koskevista ensimmäisissä analyyseissä nousivat esiin varsin sanankaltaiset yleiset kysymykset:

- Kuinka erityistarpeisia henkilöitä voidaan valmentaa aikuiselämää varten niin, että he voivat toimia yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä? (Pericas et al. 1999)
- Kuinka voidaan varmistaa, että asiaankuuluvat koulutusmahdollisuudet ovat avoinna vammaisille läpi heidän elämänsä, kun he haluavat maksimoida kykynsä itsenäiseen elämiseen? (Lauth et al. 1996)
- Kuinka voidaan vähentää niiden nuorten määrää, jotka jättävät peruskoulutuksen kesken eivätkä näin ollen täytä koulutuksellisia vähimmäisvaatimuksia? (Joint Employment Report, 1998).

Koulutuksen ja työelämän alueilta peräisin olevien raporttien huolellinen lukeminen paljastaa, että valtaosassa julkaisuja esiin nostetut keskeiset ongelmat ovat osittain yhteismitallisia. Asioita on saatettu tarkastella eri näkökulmista, mutta ne voidaan tulkita saman kolikon eri puoliksi. Niissä korostetaan läheisiä yhteyksiä koulutus- ja työelämäsektorin välillä. Ongelmakohtilla on yhtä sektoria koskevat *sisäiset vaikutuksensa*, mutta myös toista koskevat *ulkoiset vaikutuksensa*.

Alla olevassa taulukossa esitetään lähes kaikissa raporteissa esiin nostetut ongelmakohdat sektoreittain ja lyhyine selitysviitteineen. Tässä on huomioitu eri kirjoittajien käyttämien termien erilaisuus ja noudatettu sitä.

<u>Koulutus</u>	<u>Työelämä</u>
• Pudokkaiden suuri osuus:	• Korkea työttömyysaste:

<p>Suuri määrä opiskelijoita aloittaa jatkokoulutuksen, mutta suuri osa heistä ei koskaan suorita opintojaan loppuun. Vaikkei asiasta olekaan riittävän tarkkoja tietoja, voidaan sanoa, että lukuisat erityistarpeiset opiskelijat eivät suorita loppuun niitä koulutusohjelmia, joita heidän oletetaan noudattavan (OECD, 1997).</p>	<p>Vammaiset ovat muita heikommassa asemassa työllisyyden suhteen. Vammaisten työttömyysaste on merkitsevästi - kaksi-kolme kertaa - korkeampi kuin vammattomien: (ILO, 1998).</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Koulutuksen heikko saanti: <p>Eurooppalaiset tilastotiedot tukevat näkemystä, jonka mukaan vammaiset ovat avoimilla työmarkkinoilla muita heikommassa asemassa, eivät vammastaan aiheutuvien luontaisten toimintarajoitteiden vuoksi, vaan alhaisesta koulutuksen saannistaan johtuen (ILO, 1998).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Huono pääsy työelämään: <p>Vammaiset kohtaavat yleensä enemmän vaikeuksia työllistymisessä ja ovat alttiimpia pitkäaikaistyöttömyydelle (Lauth, 1996).</p> <p>Vammaisten erityistarpeisiin kohdentuvat linjaukset näyttävät olevan liiaksi erillään muista toimintalinjoista, etenkin niistä, jotka liittyvät pitkäaikaistyöttömyyden ehkäisyyn ja olosuhteiden muokkaamiseen työllistymisen helpottamiseksi (EC, 1998).</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Puuttuva tai rajoittunut pätevyys: <p>Alhainen koulutustaso ja muodollisen pätevyyden puute</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vaikeudet muuttuvissa työoloissa: <p>Työolot ovat vähitellen muuttumassa. Työllisyyden</p>

<p>on usein mainittu syyksi siihen, etteivät vammaiset onnistu työllistymään paremmin. Nykytiedot paljastavat, että monilta vammaisilta puuttuu asianmukainen, työn edellyttämä pätevyys. (ILO, 1998).</p>	<p>kasvu edellyttää pikemminkin offensiivista strategiaa, jolla edistetään kysynnän lisääntymistä, kuin defensiivistä strategiaa. Se edellyttää investointia fyysiseen tuotantokapasiteettiin, henkilöresursseihin, tietoon ja taitoihin (EC, 1996).</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Kykyjen aliarviointi: <p>Usein opettajat, vanhemmat ja ihmiset yleensä aliarvioivat vammaisten kykyjä tehdä kilpailukykyisesti palkattua työtä (UNESCO, 1994).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Työnantajien kielteiset asenteet: <p>Työnantajilla on yhä edelleen stereotyyppisiä asenteita. Usein heillä ei ole selvää käsitystä vammaisten pätevyydestä ja pystyvyydestä (ILO, 1998).</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Ammatillinen koulutus ei aina liity työkäytäntöön: <p>Ammatilliseen koulutukseen tarvitaan lisää tietoa työnantajien edellyttämistä taidoista. (EC, 1992).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Rajoittunut tai puuttuva yhteys koulutukseen <p>Koulutuksen ja työelämän välistä yhteistyötä kuvataan monissa julkaisuissa erittäin vähäiseksi tai olemattomaksi.</p>

Alla on täydellisempiä selityksiä ja yksityiskohtaisempaa tietoa eri julkaisuissa esiin nostettujen ongelmien ominaispiirteistä.

2.1 Keskeisiä ongelmakohtia

Kirjallisuuskatsauksen esille tuomat, transitiota koskevat keskeiset kysymykset ja vaikeudet voidaan ryhmitellä seuraavaan kahdeksaan tema-alueeseen:

1. Aineisto

Tältä alalta on aineistoa hyvin vähän, joten maiden välinen vertailu on vaikeaa. Eroista ja maiden käyttämistä termeistä huolimatta – vammaiset tai erityistarpeiset oppilaat/opiskelijat – koulutuksellisesti erityistarpeisten keskimääräiseksi prosenttiosuudeksi voidaan määrittää 3–20 % alle 20-vuotiaista nuorista (European Agency, 1998; Eurybase, 1999).

2. Opintojen suorittamisaste

Vuonna 1995, 20–29-vuotiaiden ikäluokasta noin 30 % ei ollut suorittanut mitään toisen asteen päättötutkintoa (Eurostat). Erityistarpeisten osalta vastaava prosenttiluku on vieläkin suurempi. On vaikea arvioida, kuinka moni oppilas jättää koulumaailman taakseen heti oppivelvollisuutensa täytettyään, mutta voidaan kuitenkin todeta, että monet eivät koskaan jatka oppivelvollisuuskoulua pidemmälle. Epätarkkuudesta huolimatta aineisto paljastaa, että suuri joukko erityistarpeisiä opiskelijoita aloittaa jatko-opinnot, mutta suuri osa ei koskaan suorita toisen asteen koulutusta loppuun (OECD, 1997). Joissakin maissa lähes 80 % vammaisista aikuisista on joko käynyt ainoastaan perusasteen koulun tai on käytännöllisesti katsoen lukutaidottomia (Lauth, 1996).

3. Koulutuksen saatavuus

Erityistarpeisille opiskelijoille on teoriassa tarjolla samat koulutukselliset valintamahdollisuudet kuin muillekin, mutta käytännössä heille tarjotaan etupäässä vain sosiaali-alalle tai heikosti palkattuihin töihin suuntautuvia ohjelmia (OECD, 1997). He eivät välttämättä ole kiinnostuneita ehdotetuista vaihtoehdoista, eivätkä koulutusohjelmat aina ole heidän kiinnostustensa ja tarpeidensa mukaisia. Tämä asettaa heidät muita heikompaan asemaan avoimilla työmarkkinoilla (ILO, 1998). Koulutusohjelmien muokkaaminen opiskelijoille paremmin soveltuvaksi ja relevantimmaksi voisi olla yksi ratkaisu moneen eri ongelmaan, myös niihin, joihin törmätään siirtymävaiheessa (European Agency, 1999).

4. Ammattiin valmistautuminen

Usein ammatillinen koulutus ei liity varsinaisiin työelämän käytäntöihin, vaan tapahtuu niistä erillisenä, eikä suuntaudu monitahoista osaamista vaativiin ammatteihin. Vammaiset jäävät vaille työllistymiseen vaadittavia tutkintoja. Koulutushankkeet tulee siis räätälöidä vastaamaan paremmin työmarkkinoiden nykyisiä vaatimuksia (ILO, 1998).

5. Työttömyys

Vammaisten joukossa työttömyysaste on pari kolme kertaa korkeampi kuin vammattomilla (ILO, 1998). Maiden kansallisiin tietoihin sisältyy ainoastaan rekisteröidyt työttömät, mutta suuri osa erityistarpeisesta väestöstä on rekisteröimättömiä – ja vailta mahdollisuutta saada ensimmäistä työpaikkaansa (Lauth, 1996). Vammaisten työttömyyden hoito on noussut kolmanneksi suurimmaksi menoeräksi sosiaaliturvan kustannuksissa, vanhuuseläkkeiden ja terveystenonon jälkeen (EC Employment, 1997). Työllisyyden kasvu edellyttää kysynnän lisääntymistä edistävää offensiivista strategiaa – aktiivista politiikkaa - pikemminkin kuin defensiivistä strategiaa – eli passiivista politiikkaa. Tämä edellyttää investointeja fyysiseen tuotantokapasiteettiin, henkilöresursseihin, tietoihin ja taitoihin. Näin ajatellen, vammaisilla nuorilla tulisi olla proaktiivinen rooli oman tulevaisuutensa suunnittelussa (EC, 1998).

6. Asenteet ja odotukset

Raportit ovat tässä yksimielisiä. Opettajat, vanhemmat ja ihmiset yleensä aliarvioivat vammaisten kykyjä. Yhteistyö on erittäin tärkeää, jotta opiskelijan taidoista muodostuu realistinen kuva kaikilla koulutuksen osa-alueilla (European Agency, 1999), mukaan lukien työhön siirtyminen.

7. Työpaikan esteettömyys

Ongelmia liittyy edelleen myös työpaikkojen fyysiseen esteettömyyteen sekä henkilökohtaisen ja teknisen tuen saatavuuteen. Työnantajille suunnattu tiedotus ja tuki on myös yksi avainseikoista, johon monissa raporteissa viitataan.

8. Olemassa olevan lainsäädännön toteutuminen

Joissakin maissa ei ole lainkaan työelämään siirtymistä säätelevää lainsäädäntöä, tai se saattaa johtaa joustamattomaan järjestelmään. Työllistämiskiintiöiden asettaminen vammaisten työllisyyttä edistävänä tukitoimena näyttää osittain epäonnistuneen soveltamisen ja toimeenpanon suhteen. Useimmilla mailla on jo käytössä yhdistelmä erilaisia, teholtaan vaihtelevia toimia. Kiintiöjärjestelmistä ei ole esimerkkejä, joissa tavoitteisiin olisi päästy. Tällaisen järjestelmän kannattajat tähdentävät kuitenkin, että verojen tai rangaistusmaksujen tuomat resurssit antavat mahdollisuuden muihin työllisyyden kehittämistoimiin.

Syrjinnän kieltävä laki aiheuttaa myös ongelmia. Ajoittain saa vaikutelman, että tällaisessa lainsäädännössä on kyse enemmänkin asioiden tiedottamisesta vammaisille ja työnantajille kuin tehokkaiden parannuskeinojen tarjoamisesta yksilöille (ECOTEC, 2000).

Kaikki edellä mainitut asiakirjat ja tiedot loivat vankan perustan alan ammattihenkilöiden opintovierailuille ja työkokouksissaan käymille keskusteluille. Seuraavassa osuudessa luodaan katsaus näiden keskustelujen tuloksiin.

3 KEHITTÄMISKESKUKSEN TOIMINTA

Kehittämiskeskuksen transitio-projektin puitteissa tehty analyysi rajoittuu koulutuksen alueelle – pyrkimyksenä on mennä syvemmälle ja saada parempi käsitys edellä mainituista asioista. Työelämän esiin nostamat vaikeudet ja niiden vaikutukset koulutussektorilla on silti pidetty aina mielessä, kuten myös koulutuksen alueella tehtyjen toimien vaikutukset vammaisten opiskelijoiden tuleviin työllistymismahdollisuuksiin. On kuitenkin huomattava, että tämän raportin tarkoitus ei ole työllisyyspolitiikan ja -toimien syvälinen pohdinta. Tässä mielessä siirtymävaiheen analysointi eri maissa on keskittynyt pääasiassa konkreettisiin näkökohtiin, jotka liittyvät koulutuksen tilanteisiin. Työllisyystoimiin tai -suuntauksiin viitataan vain laajassa merkityksessä ja tarpeen vaatiessa.

Ensimmäisessä katsauksessa hahmoteltuja keskeisiä kysymyksiä käytettiin lähtökohtana kerättyä ja päivitettyä kansallisia transitiotietoja, jotka ovat nyt saatavilla Kehittämiskeskuksen tietokannassa. Transitiokeskusteluihin osallistuneet alalla toimivat ammattilaiset 16 maasta pitivät edellisessä luvussa esitettyjä kahdeksaa aihealuetta edelleenkin ongelmallisina. Tämän jälkeen kaikkien maiden edustajat esittivät, että jotain kehitystä oli tapahtunut koskien erityistarpeisten opiskelijoiden parantuneita työllisyystilanteita, tutkintojen suoritusasteita ja mahdollisuuksia. Nämä ilmiöt liittyvät pääasiassa paikallisiin tilanteisiin, missä on perustettu paikallisia hankkeita siellä esiintyvien vaikeuksien voittamiseksi.

Kehittämiskeskuksen projektin puitteissa järjestettiin useita eri maiden transitioammattilaisten vaihtovierailuja, joiden aikana he keskustelivat jokapäiväisestä työstään ja käytännöistään. Tämän tiedonvaihdon seurauksena ilmeni, että kuusi aihealuetta vaati syvempää analyysiä. Alueet on lueteltu ja selostettu lyhyesti alla.

- Opiskelijoiden osallisuus siirtymäprosessissa: kuinka prosessi tulisi organisoida, jotta opiskelija olisi sen keskiössä? Tähän kuului kysymyksiä, jotka liittyivät seuraaviin alakohtiin:

a) Opastus ja arviointi,

- b) Yksilöllisten koulutussuunnitelmien kehittäminen,
 - c) Perheiden mukaan ottaminen.
- Siirtymämallit: minkä tyyppisiä toteutusmalleja eri maissa käytetään koulusta työelämään siirtymisessä. Keskeisiin kysymyksiin kuuluvat:
 - a) Strategiat, joita on kehitetty ja toteutettu opiskelijoiden harjaannuttamiseksi aitoihin työtilanteisiin,
 - b) Strategiat, joita on toteutettu yhteyksien luomiseksi työnantajiin ja yrityksiin,
 - c) Erityinen huomio "kaksitahojärjestelmään", missä teoreettinen koulutus yhdistetään työpaikoilla tapahtuvaan käytännön harjoitteluun.
- Tutkinnot: opiskelijoille myönnettävien tutkintojen ja todistusten tyypit. Keskeiset kysymykset liittyvät seuraaviin alakohtiin:
 - a) Tutkintojen ja todistusten sisältö ja arvo; millä tavoin vastaavat akateemisia ja työelämän vaatimuksia,
 - b) "Välitutkintojen" rooli,
 - c) Todistusten virallinen tunnustaminen, (tämä etenkin kohtalaisista tai vakavista oppimisvaikeuksista kärsivien opiskelijoiden osalta).
- Tuki: minkä tyyppisiä tukitoimia on tarjolla siirryttäessä koulusta työelämään. Keskusteluissa käsiteltyjä aiheita:
 - a) Erilaisten tukitoimien tavoitteet ja roolit,
 - b) Näissä esiintyvien päällekkäisyyksien tunnistaminen.

-
-
- Verkottuminen: millaisia muita palveluja on mukana koulutuksen lisäksi; minkälaiset ovat niiden yhteydet ja kuinka tuloksellista on niiden välinen yhteistyö.
 - Periaatteelliset linjaukset ja käytännön toimet: kyseisissä maissa mahdollisesti käytettävien "edistämistoimien" tyyppi ja niiden toteutumisaste. Keskusteluissa käsiteltyjä aiheita:
 - a) Toimien vaikutus, esim. kiintiöjärjestelmät vammaisten työllistämässä,
 - b) Syyt näiden toimien vähäiseen tehoon joissakin maissa,
 - c) Missä määrin jotkin yhteiskunnalliset toimet saattavat itse asiassa lisätä syrjintää.

Nämä asiat muodostivat ryhmäkeskusteluille sen perustan, josta yleiset näkökohdat ja keskeiset tekijät nousivat esille. Näitä selostetaan ja valaistaan eri maiden käytäntöjä kuvaavin esimerkein seuraavassa osuudessa.

4 RELEVANTIT NÄKÖKOHDAT JA TEKIJÄT

Tässä luvussa kuvataan siirtymäprosessin keskeisiä näkökohtia sellaisina kuin ne projektiin osallistuneiden asiantuntijoiden toiminnassa näyttäytyvät. Keskustelut perustuivat kuuteen edellisessä luvussa kuvattuun aihealueeseen: 1) opiskelijan osallisuus siirtymäprosessissa; 2) siirtymämallit; 3) tutkinnot; 4) tukitoimet; 5) verkottuminen; 6) periaatteelliset linjaukset ja käytännön toimet.

Tuloksista kävi selkeästi ilmi, että siirtyminen työelämään on monitahoinen prosessi ja että erityisesti jotkin sen aspektit kaipaavat erikoishuomiota:

- a) Mahdollisten linjausten ja käytännön toimien toteutus;
- b) Opiskelijoiden osallistuminen ja heidän henkilökohtaisten valintojensa kunnioittaminen;
- c) Asianmukaisen yksilöllisen opinto-ohjelman laatiminen;
- d) Kaikkien osapuolten suora osallistuminen ja yhteistyö: perhe, ammattihenkilöstö ja palvelut;
- e) Koulutus- ja työllisyyspalvelujen välillä tarvittavat kiinteät työskentely-yhteydet.

Seuraavassa osuudessa kutakin näkökohtaa määritellään lyhyesti ja määritetään niihin liittyvät keskeiset tekijät, jotka joko estävät tai edistävät siirtymäprosessin onnistumista. Näitä tekijöitä havainnollistetaan esimerkein, jotka on saatu erilaisista käytäntöjen kuvauksista tai alan ammattilaisten välisistä keskusteluista. Esimerkit (kursiivilla) mainitaan tässä vain viitteinä: yksityiskohtaisempia tietoja kannattaa etsiä Kehittämiskeskuksen verkkosivujen transitiotietokannasta (www.european-agency.org), kohdista 'Practices' (käytännöt), 'Official Publications' (virallisia julkaisuja) sekä 'Country Overviews' (maakohtaiset katsaukset).

4.1 Mahdollisten linjausten ja käytännön toimien toteutus

Lainsäädäntöä, joka johtaa periaatelinjauksiin ja käytännön toimiin, tarvitaan tueksi onnistuneen siirtymäprosessin

toteuttamiseksi sekä nuorten oikeuksien turvaamiseksi yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä. Valtiovalta tuottaa ja tarjoaa erilaisia mahdollisuuksia, mutta lakien ja säännösten toimeenpano on usein vaikeaa.

Esteitä:

- Koordinoinnin puute: eri sektorit saattavat yrittää toteuttaa toimia, jotka erillisinä voisivat olla myönteisiä, mutta ovat ristiriidassa muilta sektoreilta juontuvien linjausten tai käytännön toimien kanssa.
- Passiivinen politiikka: jotkin sosiaaliset toimenpiteet (kuten varhainen sosiaaliturva tai etuisuusjärjestelyt) voivat rajoittaa autonomiaa ja työllistymistä suosivia hankkeita. On tarpeen käyttää kaikkia mahdollisia keinoja työpaikan löytämiseksi, ennen kuin etuisuuksia tarjotaan helpoksi ratkaisuksi.

Edistäviä tekijöitä:

- Lainsäädännöstä juontuvien joustavien linjausten toimeenpano: Joissakin maissa linjaukset ovat joustavia ja tarjoavat monenlaisia mahdollisuuksia siirtymän alueella. Lainsäädäntö on kuitenkin toteutettava käytännössä konkreettisina ohjelmina ja toimenpiteinä (ks. Iso-Britannia; Practices: Transition Planning in the United Kingdom: UK1 *East of England Region*).
- Joustavat toimet: kunkin henkilön todellisen tilanteen – mahdollisuuksien ja vaatimusten –kannalta relevantteihin etuuksiin liittyvissä toimenpiteissä tarvitaan joustavuutta. Tasavertaisuudesta ei voida tinkiä vammaisten hyväksi tai haitaksi (ks. Official Publications, *Active Employment Policies and Labour Integration of Disabled People: Estimation of the Net Benefit*).
- Kansalliset säännökset: tarvitaan pikemminkin velvoittavia säädöksiä transiitosuunnitelmien laatimisesta kaikille nuorille, kuin että asia jätettäisiin yksittäisten oppilaitosten ja paikallisten aloitteiden varaan (ks. Ranska; Country Overviews, *France*)

- Paikalliset hankkeet: Paikallishankkeiden tukeminen näyttää tuottavan parempia tuloksia kuin kansalliset, valtakunnallisten linjausten ohjaamat hankkeet, koska paikalliset projektit ovat vapaampia palveluja säätelevistä linjauksista ja lähempänä yksilöllisten tilanteiden käytännön todellisuutta (esimerkkejä voi löytää kaikista Practices -osiossa luetelluista kohdista)
- Työnantajien tiedot: työnantajille on tiedotettava voimassa olevasta lainsäädännöstä ja poliittisista linjauksista – sekä heille mahdollisesti koituvista hyödyistä -- heidän oman osallistumisensa laajentamiseksi ja parantamiseksi (ks. Ruotsi; Country Overviews, *Sweden*).
- Vapaaehtoisjärjestöt: tärkeä rooli on myös vapaaehtoisjärjestöillä, jotka toimivat vammaisten kanssa ja heidän edustajinaan ajaakseen heidän etujaan päätöksenteossa. On syytä varoa, etteivät mitkään nuorten ryhmät jäisi tästä ulkopuolelle puolestapuhujien puutteessa (ks. Italia; Practices, Italy, IT2, *La Lega Del Filo D'Oro*).

4.2 Opiskelijoiden osallistuminen. Opiskelijoiden henkilökohtaisten valintojen kunnioittaminen

Osallistuminen merkitsee, että opiskelija, hänen perheensä ja ammattihenkilöt toimivat yhdessä yksilöllisen koulutussuunnitelman muotoilemiseksi. Yhdessä neuvotellen on laadittava suunnitelma, joka kunnioittaa opiskelijan henkilökohtaisia valintoja ja pikemminkin avaa kuin sulkee pois mahdollisuuksia niihin. Opiskelijan, samoin kuin hänen perheensä, on tunnettava, että heillä on täysivaltainen osansa siirtymän suunnitteluprosessissa.

Esteitä:

- Ylivarjelu: tämä on yksi tärkeimmistä kielteisistä piirteistä. Se koskee kaikkia erityistarpeisia, mutta

etenkin oppimisvaikeuksisia henkilöitä. Ylivarjelu viittaa tässä lähinnä ammattihenkilöiden ja opiskelijoiden perheiden taipumukseen. Ylivarjelu rajoittaa opiskelijan henkilökohtaisia valintoja.

Edistäviä tekijöitä:

- Nuorten toiveet ja pyrkimykset: lähtökohdaksi transitio-ohjelmien suunnittelussa on otettava nuoren omat pyrkimykset ja havaitut tarpeet. Näiden tulee muodostaa pohja myöhemmille yksilöllisille transitiosuunnitelmille, joihin saattaa sisältyä epärealistisiksi osoittautuneiden tavoitteiden uudelleen harkintaa (ks. Norja; Practices, Norway, NO2, *Erik*)
- Opiskelijoiden ja vanhempien osallisuus: Viralliset tapaamiset ammattihenkilöiden kanssa tulee järjestää niin, että opiskelijoiden ja heidän vanhempiansa panosta varmasti kuunnellaan ja kunnioitetaan. Nuoria ja heidän perheitään voidaan myös tukea tulevaisuuden suunnitelman laatimisessa esimerkiksi tukipiirien avulla. Nämä ovat koulutetun, ammattitaitoisen vetäjän johtamia yhteisöllisiä ryhmiä, jotka koostuvat läheisistä sukulaisista ja ystävistä sekä keskeisistä ammattihenkilöistä. Ryhmä voi kokoontua säännöllisesti esimerkiksi nuoren kotona. Kun suunnitelma on laadittu, nuori vanhempineen voi esitellä sen virallisissa tapaamisissa oppilaitoksessa tai muualla. Toisinaan tällaiset tukipiirit voivat auttaa nuorta työnhaussa (ks. Itävalta; Practices, Austria, AT8, *Spagat*).
- Selkeät koulutusstrategiat: oppilaitoksen tulisi laatia tällaiset varmistaakseen opiskelijoiden osallistumisen. Koulutussuunnitelman tulee olla jäsennelty, sen sisältöjen tulee vastata tarjontaa ja seuranta on suunniteltava niin, että opiskelijat saadaan aktiivisesti mukaan antamalla heille virikkeitä jatkotoimia sekä arviointia koskevaan päätöksentekoon (esimerkkejä voi löytää kaikista Practices-osiossa luetelluista kohdista).

- Osaamisprofiili: opiskelijan kyvyt on dokumentoitava hyvin, ja tähän kuuluu, että opiskelijat itse tunnistavat taitonsa ja tarpeelliset osaamisalueensa, joiden tulee liittyä läheisesti heidän kykyihinsä. Opiskelijoilla on annettava mahdollisimman paljon tilaisuuksia saada käytännön kokemuksia eri ammattialoilta, jotta he tuntisivat paremmin kykynsä ja kapasiteettinsa. Objektiiiset arviointivälineet ovat avuksi asian käsittelyssä (ks. Espanja; Practices, Spain, ES1, *Perez Urruti*).
- Avoimet vaihtoehdot ja selkeä tiedotus: opiskelijoita koskettavat suoraan monet muutkin kuin oppilaitokseen tai koulutukseen liittyvät tärkeät asiat: asuminen, vapaa-ajan ja sosiaaliset mahdollisuudet; työllisyys; taloudelliset etuudet ja tukilähteet sekä koulutuksen jatkuvuus, joista myös on huolehdittava. Tietoa on annettava selkeästi ja koordinoitusti, jotta opiskelijat, samoin kuin heidän perheensä, voivat tehdä valintoja elämänsä ja tulevaisuutensa suhteen ja kaikissa muissakin heitä koskettavissa asioissa (ks. Tanska; Practices, Denmark, DK1, *Via*).

4.3 Asianmukaisen yksilöllisen opinto-ohjelman laatiminen

Yksilöllinen opinto-ohjelma täytyy laatia yhdessä opiskelijan ja hänen vanhempiansa kanssa, ja siinä tulee keskittyä opiskelijan edistymisen ohella myös kaikkiin opintokäytäntöihin liittyviin muutoksiin. Maat korostivat eroa *yksilöllisen opinto-ohjelman* ja *transitiosuunnitelman* välillä: Edellinen on laajempi ja koulutukseen suuntautuva, jälkimmäinen taas keskittyy siirtymävaiheeseen ja liittyy aikuis- ja työelämään. Molempien tulee kuitenkin kytkeytyä tiiviisti toisiinsa.

Esteitä:

- Sisältö: Yksilölliset opinto-ohjelmat ovat pääasiassa akateemisesti suuntautuneita. Henkilökohtaisilla ja

sosiaalisilla näkökohdilla, mikäli niitä on mainittu, ei näytä olevan suurtakaan merkitystä.

- Tutkinnot: Joissakin tapauksissa opiskelijoille ei anneta virallista todistusta, joten he eivät saa tasavertaisia mahdollisuuksia. Toisaalta hankitun pätevyyden ja myönnettyjen todistusten välillä ilmenee selkeitä ristiriitaisuuksia, minkä vuoksi on entistä vaikeampaa turvata itselleen tasavertaisesti palkattu työpaikka muihin työntekijöihin verrattuna. Pätevyysvaatimukset perustuvat lähinnä käytännöllisten, yleisten ja sosiaalisten taitojen ja asenteiden arviointiin, mikä ei aina vastaa sitä mitä valmistumisen jälkeen odotetaan menestymisen suhteen.

Edistäviä tekijöitä:

- Yksilöllinen transitiosuunnitelma: tämän tulee sisältyä yksilölliseen opinto-ohjelmaan ja perustua opiskelijan motivaatioon ja toiveille. Siihen tulee sisältyä myös:
 - Kompetenssit – yleiset, erityiset tai yksilölliset - joihin pyritään,
 - Hankittavat pätevydet,
 - Työmahdollisuudet ja muut huomioitavat näkökohdat.

Transitiosuunnitelmaa on säännöllisesti tarkistettava.

Transitiosuunnitelman on taattava kaikkien osapuolten osallisuus, sekä selkiytettävä heidän vastualueensa. Sen tulee tarjota:

- Selkeä analyysi opiskelijan mahdollisuuksista ja sen mukainen urasuunnitelma,
- Valmistautumista aitojen työtilanteiden kohtaamiseen
- Työpaikalla tapahtuva seuranta.

Transitiosuunnittelua tulee arvioida sovituin väliajoin ja muuttaa opiskelijan tarpeiden ja kehityksen mukaan (ks.

Portugali; Practices, Portugal, PO3, *Escola EB23 de Carteado Mena*).

- Säännöllinen arviointi: yksilöllistä opinto-ohjelmaa on säännöllisesti arvioitava: opiskelijan itsearviointina, millä varmistetaan opiskelijan keskeinen sija siirtymäprosessissa, ja myös asianosaisten ammattihenkilöiden arvioimana. Kaikki arvioinnin tulokset tulee tallentaa kirjallisesti (ks. Suomi; Practices, Finland, FI2, *Kurikka*).
- Monialainen lähestymistapa: yksilöllinen opinto-ohjelma rakentuu kaikkien osapuolten tiimityön tuloksena (ks. Saksa; Practices, Germany, DE4, *AVJ*).
- Portfolion koostaminen: yksilöllisen transitiosuunnitelman on toimittava opiskelijan ylläpitämänä portfoliona tai asialistana, joka sisältää kaikenlaisia ehdotuksia, muunnosversioita ja tuloksia. Siinä tulee myös näkyä opiskelijan vahvuudet ja tarpeet. Oppilaitosten, perheiden ja työnantajien tai yritysten tulee osallistua sen koostamiseen (ks. Belgia; Practices, Belgium (French), BF1, *Amay*).
- Todistusten: on kuvastettava opiskelijoiden saavutuksia ja pätevyysalueita ja oltava aidosti tunnustettuja, mikä mahdollistaa opiskelijoiden jatkosijoittumisen tai siirtymisen uusiin työtehtäviin. Kaikkiin työpaikkoihin ei tarvita virallista tutkintotodistusta; työnantajien hyväksymä moduuleista koostuva koulutus vaikuttaa hyvältä ratkaisulta (ks. Hollanti; Practices, the Netherlands, NL1, *NPO*).
- Tasavertaiset mahdollisuudet: yksilöllisen transitiosuunnitelman on taattava tasavertaiset mahdollisuudet sukupuolesta, kulttuuritaustasta tai asuinseudusta riippumatta (ks., Suomi; Practices,

4.4 Kaikkien osapuolten suora osallistuminen ja yhteistyö

Kaikkien osapuolten – perheiden, oppilaitosten, työnantajien, ammattiliittojen, tukipalvelujen – välinen yhteistyö on hyvin tärkeää. Kunkin tehtävät ja osallisuus vaihtelee opiskelijan elämäntilanteen mukaan.

Esteitä:

- Puutteelliset valmiudet: eri osapuolilta puuttuu valmius yhteistyöhön ja vastuun jakamiseen.
- Selkeiden sääntöjen puuttuminen: vaikka yrityksiä tähän suuntaan joissakin maissa tehdäänkin, palvelupuoli näyttää arkailevan aloitteiden tekemistä; selkeät pelisäännöt puuttuvat ja sen seurauksena verkostot toimivat tehottomasti.
- Kommunikaation puute: vanhempien osallisuus voidaan jossain tapauksissa nähdä ongelmallisena, kun heidän odotuksensa poikkeavat opiskelijan ja oppilaitoksen odotuksista. On luotava tehokkaat tavat tiedon jakamista ja vuorovaikutusta varten.
- Yhteisen kielen ja määritelmien puute: eri palvelut käyttävät eri termejä ja määritelmiä siirtymäprosessin aikaisen tuen myöntämisehdoissaan.

Edistäviä tekijöitä:

- Tukiverkosto: joka varmistaa kaikkien asianosaisten henkilöiden, organisaatioiden ja palveluiden välisen yhteistyön - niiden sijainnista riippumatta – ja missä jokin kyseisistä palvelutahoista ottaa selkeän koordinoituvastuun (ks. Itävalta; Practices, Austria, AT1, *The Social Network*).
- Tehtävien määrittely: jokaisen asianosaisten henkilön tai palvelun tehtävät on selkeästi määriteltävä. Tehtävistä on keskusteltava, huolehdittava ja pidettävä kiinni,

unohtamatta kuitenkin verkostojen rakentamisessa tai koordinoinnissa tarvittavaa joustavuutta. Samoin on sovittava mahdollisista yhteisluonteisista tuista ja ne on järjestettävä huolellisesti (ks. Belgia; Practices, Belgium (Flemish), BNL1, *Gemeentelijk Buso*).

- Urasuunnittelupalvelujen vahvistaminen: näiden tai vastaavien palvelujen roolia ja voimavaroja on vahvistettava. Palveluissa tulee keskittyä enemmän opiskelijoiden kuin yritysten ongelmiin. Myös perheille on annettava neuvontaa sosiaalietuuksissa tai muissa heitä koskevissa asioissa (ks. Itävalta; Practices, Austria, AT2, *Alpha Nova Compass*).
- Jatkovalmennus: eri osapuolilla tulee olla valmiudet jatkaa ja kehittää yhteistyötä ja tehtävienjakoa jatkossakin (esimerkkejä löytyy kaikista Practices -osion kohdista).
- Työnantajien ja työjärjestöjen osallisuus: työnantajien ja ammattiliittojen on oltava aktiivisemmin mukana tässä yhteistyössä, jotta nuorille voitaisiin taata paremmat työllistymismahdollisuudet (ks. Saksa; Practices, Germany, DE2, *Berufsausbildungswerk Mittelfranken*).

4.5 Koulun ja työmarkkinoiden läheiset yhteydet

Opiskelijoiden on saatava kokemusta aidoista työoloista. Tärkeimpänä tavoitteena on edistää itseluottamusta ja autonomiaa, varmistua opiskelijoiden todellisista odotuksista ja varmistaa, että kaikki saavat jatkossa töitä. Asiantuntijat korostivat, että yrityksissä kouluaikana tapahtuva käytännön harjoittelu on paras vaihtoehto, jonka puitteissa opiskelijat voivat solmia aidosti yhteyksiä yrityksiin ja avoimille työmarkkinoille. Se auttaa opiskelijoita myös tekemään päätöksiä suhteessa työmarkkinoilla avautuviin mahdollisuuksiin.

Oppilaitosten ja työmarkkinoiden on lisättävä keskinäistä yhteistyötään. Oppilaitosten on seurattava työmarkkinoiden kehitystä ja olosuhteiden muutoksia.

Esteitä:

- Suljetut järjestelmät: koulut ja yritykset kuuluvat eri "maailmoihin"; ne käyttävät erilaista kieltä ja eri työmenetelmiä, ja niillä on myös erilaiset tavoitteet. Molempien tulee tutustua toisiinsa paremmin ja jakaa huolenaiheensa kunnioittaen ja ymmärtäen eroja, jotka ilmenevät niiden pyrkimyksissä kohti yhteistä päämäärää eli molempien etua.
- Koulutus määrää koulunjälkeiset mahdollisuudet: koulutus näyttää ajoittain valmentavan opiskelijoita lähinnä yhdelle ainoalle väylälle: usein tämä näyttää merkitsevän suojatyötä. Ennalta määrätyt vaihtoehdot toimivat esteinä opiskelijoiden henkilökohtaiselle ja ammatilliselle kehitykselle. Niinpä ammatilliset oppilaitokset usein jarruttavat erityistarpeisten opiskelijoiden pääsyä koulutukseen, koska niiden ohjelmia ei ole mukautettu ja tehty yksilöllisiksi.

Edistäviä tekijöitä:

- Verkostojen rakentaminen: voi olla tehokas ratkaisu eri sektorien välisten yhteyksien parantamiseksi. Verkostot voivat olla sosiaalisia tai ammatillisia, ja niihin voi kuulua esimerkiksi vanhempainjärjestöjä (ks. Ranska; Practices, France, FR1, *DJINH, Dispositif Jeunes Insertion Handicap*).
- Luovat toimenpiteet: tavoitteena löytää tapoja ja strategioita negatiivisten asenteiden voittamiseksi työmarkkinoilla. Oppilaitosten tulee kehittää yhteyksiään yrityksiin ja osoittaa niille, miten jotkin oppilaitokset ovat menettelleet vammaisopiskelijoiden integroimiseksi (ks. Portugali; Practices, Portugal, PO1, *Projecto PROACT, escola Basica 2/3 de S. Pedro do Sul*).
- Kaksoisjärjestelmien laajentaminen: teoreettisen kouluopetuksen yhdistäminen yrityksissä tapahtuvaan

käytännön harjoitteluun (kaksoisjärjestelmä) vaikuttaa tehokkaalta, ja se tulee ulottaa kaikkiin opiskelijoihin (esimerkkejä löytyy kaikista Practices -osion kohdista).

- Joustavat valmentavat toimet: esimerkkejä: valmistavat vuodet ennen siirtymistä työnaikaiseen koulutukseen; ylimääräinen vuosi ammattikoulutusta ennen työnhakua; ammatillisen koulutuksen pidentäminen tarpeen mukaan; ammatillisen koulutuksen tarjoaminen erilaisina moduuleina; kuuden kuukauden työharjoittelu kaikille opiskelijoille osana kolmivuotista ammatillista koulutusta (esimerkkejä löytyy kaikista Practices -osion kohdista, ks. etenkin Saksa; Practices, Germany, DE3, *BO10 - Berufsorientierender Lehrgang in Kooperation mit Betrieben der freien Wirtschaft*).
- Sektorirajat ylittävän kommunikaation parantaminen: oppilaitoksen avaaminen työelämän suuntaan tuomalla työelämän edustajia kouluun puhumaan työllistymismahdollisuuksista opiskelijoiden ja henkilöstön kanssa (ks. Norja; Practices, Norway, NO3, *Hordalandsmodellen*).
- Tietopankki työpaikoista: missä avoimet työpaikat ovat tarjolla näyttää auttavan opiskelijoita heidän valinnoissaan (ks. Norja; *Aetat Service in the Norwegian Practice NO3 Hordalandsmodellen*).
- Seuranta: oppilaitosten tulee seurata, ainakin jonkin aikaa, opiskelijoita ja heidän menestymistään, kun he siirtyvät työelämäään. Seuranta voidaan käyttää eräänlaisena arvioinnin työkaluna, jonka avulla oppilaitokset ja verkostot saavat tietoa toimintansa säätelyä ja ohjelmiensa mukauttamista varten. Opiskelijoiden saavutusten ja työn laadukkuuden arviointi voi vaikuttaa työnantajan päätöksiin työpaikkojen säilyttämisestä tai lisäämisestä yrityksessä

(*kerrannaisvaikutus*) (ks. Hollanti; Practices, the Netherlands, NL1, *NPO – A Job for Every Pupil*).

- Tukitoimet: henkilökohtaiset ja aineelliset, taloudelliset ja tekniset resurssit ovat tarpeen niin työntekijöiden kuin työnantajienkin tukemiseksi (ks. Kreikka; Practices, Greece, EL1, *Margarita*).

4.6 Siirtyminen työelämään on osa pitkää prosessia

Ihmiset kohtaavat elämänsä aikana monenlaisia siirtymävaiheita. Siirtyminen koulusta työelämään on yksi noista ratkaisevista vaiheista: nuorten valmentamista ja auttamista elinkeino- ja aikuiselämään. Se on osa monisyistä prosessia, joka on järjestettävä yksinkertaisesti, selkeästi ja läpinäkyvästi, jotta opiskelijat voisivat edetä koulutuksesta työelämään tunnistaen ja voittaen kohtaamansa esteet tai vaikeudet.

Esteitä:

- Koulutusjärjestelmän jäykät rakenteet tai menettelytavat: joustamattomat arviointimenettelyt ja huonosti koordinoitu siirtymä oppilaitoksesta toiseen ja edelleen työelämään estävät hyvän transitioprosessin toteutumista.
- Rakenteelliset esteet: erilaiset koulutusjärjestelmien rahoitus- ja hallintorakenteet sekä kilpailu, samoin kuin palvelujen välisen yhteistyön puute, ovat usein vaikeuksien alkusyynä.
- Lainsäädännölliset esteet: myös erilaiset koulutusta koskevat säädösjärjestelmät tai ristiriitainen, eri palveluja ohjaava lainsäädäntö estävät transitioprosessin onnistumista.

Edistäviä tekijöitä:

- Prosessi varhain käyntiin: oppilaitosten on mahdollisimman varhain ruvettava valmentamaan opiskelijoita siirtymään aikuiselämään, työelämä mukaan lukien. Prosessia ei voida aloittaa oppivelvollisuuden

lopulla (ks. Ruotsi; Practices, Sweden, SE1, *The Employability Institute*).

- Riittävä opastus: transitioprosessin aikana on taattava asianmukainen opastustoiminta (esimerkkejä löytyy kaikista Practices -osion kohdista;).
- Joustava tuki: opiskelijalle annettavan tuen on oltava riittävän joustavaa, jotta sillä voidaan vastata yksilöllisiin tarpeisiin ja olosuhteisiin, ja sen on ulotuttava koulutuksen päättövaiheen ylitse (ks. Iso-Britannia; Practices, the United Kingdom, UK2, *Oaklands College*).
- “Asiainhoitaja” tai yhdyshenkilö: erityisen ammattihenkilön on otettava vastuu ja toimittava yhdys- ja tukihenkilönä mahdollisimman pitkään siirtymäprosessin aikana. Kyseisen henkilön tulee toimia pääasiassa oppilaitoksessa ja myös sen työryhmän ytimessä, joka laatii transitiosuunnitelman (ks. Luxemburg; Practices, Luxembourg, LU2, *LTC - Lycée Technique du Centre*).
- Seuranta: onnistuneen transitioprosessin takaamiseksi on varmistettava oppilaiden seuranta koulutuksen päätyttyä (ks. Hollanti; Practices, the Netherlands, NL2, *NW-Veluwe*).

Vaikka raportissa esiin nostetut tekijät on tässä lueteltu erillisinä tekijöinä, näin on todellisuudessa harvoin asian laita. Tekijät ovat mitä suurimmassa määrin kytköksissä toisiinsa, ja joskus yhtä tekijää on vaikeaa analysoida ottamatta huomioon muitakin.

Yleisellä tasolla tekijöitä voidaan kuvata *yksinkertaisiksi* tai *monitahoisiksi*. *Yksinkertaiset* tekijät voidaan määritellä selkeästi ilman sekaannuksen vaaraa tilannetta kuvattaessa. Tällainen on esimerkiksi termi 'tasavertaiset mahdollisuudet',

kun sillä viitataan asiintilaan, joka transitiossa pyritään turvaamaan.

Valtaosa tekijöistä on kuitenkin *monitahoisia*. Niiden joukosta voidaan tunnistaa edelleen kaksi tyyppiä: *kaksisuuntaiset* – esimerkiksi kun myönteinen tilanne voidaan muuttaa kielteiseksi ja päinvastoin – sekä *yhdistelmätekijät* - kun kahta tekijää voi tuskin irrottaa toisistaan. “Joustavat toimet” on esimerkki kaksisuuntaisesta tekijästä, sillä se ilmaisee myönteistä tilannetta, joka voi helposti kääntyä kielteiseksi, ellei tällainen joustavuus esimerkiksi ole paikallaan tai sitä käytetään väärin. Yksilöllinen transitiosuunnitelma on hyvä esimerkki yhdistelmätekijästä, sillä sitä ei voi helposti irrottaa muista tekijöistä kuten vaikkapa “säännöllisestä arvioinnista”.

5 YHTEENVETO TULOKSISTA

Raportissa on pyritty käsittelemään kolmea aluetta:

- 1) Erityistarpeisten opiskelijoiden, heidän perheidensä ja ammattihenkilöiden kohtaamat **tärkeimmät ongelmat**, jotka liittyvät siirtymiseen koulusta työelämään. Asiaa on lähestytty tarkastelemalla Euroopan ja kansainvälisellä tasolta käytettävissä olevaa dokumentaatiota. Koulutus- ja työllisyyssektoreilla esiin nousseet ongelmat ovat varsin yhdenmukaisia ja toisiinsa liittyviä. Molempien sektoreiden tunnistamat keskeiset ongelmakohdat koskevat seuraavia kysymyksiä:
 - Kuinka vähentää tai ehkäistä koulutuksesta pois putoavien ja työttömien nuorten suurta määrää;
 - Kuinka lisätä pääsyä laadukkaaseen koulutukseen;
 - Kuinka tuottaa oikeanlaisia valmiuksia, jotka vastaavat nuoren kykyjä ja auttavat häntä sopivalla tavalla kohtaamaan aikuis- ja työelämän;
 - Kuinka kannustaa koulutus- ja työelämäsektoreita luomaan entistä paremmat keskinäiset yhteydet ja lisäämään keskinäistä ymmärrystä.
- 2) **Keskeiset näkökohdat**, joita transition alueella on pohdittava, ottaen huomioon esiin tulleet ongelmat. Tätä aihepiiriä selvitettiin keskusteluin sekä analysoimalla projektiin osallistuneiden, kuuttatoista maata edustavien käytännön ammattilaisten tarjoamaa aineistoa. Transition käsitteen osalta esiin nousi kuusi keskeistä näkökohtaa:
 - a) Transitio on prosessi, jota täytyy tukea lainsäädännöllä ja periaatelinjauksilla ja niiden täytäntöönpanolla.
 - b) Transitiossa on varmistettava opiskelijan osallistuminen ja kunnioitettava hänen henkilökohtaisia valintojaan. Opiskelijan, hänen perheensä ja ammattihenkilöiden täytyy toimia yhdessä yksilöllisen suunnitelman laatimiseksi.

-
-
- c) Transitionon tulee sisältyä yksilöllisen koulutussuunnitelman laatiminen, missä keskitytään opiskelijan edistymiseen sekä mahdollisiin muutoksiin oppilaitostilanteessa.
 - d) Transition on perustuttava kaikkien asianosaisten suoraan osallistumiseen ja yhteistyöhön.
 - e) Transitio edellyttää läheistä yhteistyötä oppilaitosten ja työelämän välillä, jotta opiskelijat saisivat kokemusta aidoista työoloista.
 - f) Transitio on osa pitkää ja monisyistä prosessia, jossa nuoria valmennetaan ja autetaan siirtymään elinkeino- ja aikuiselämään.
- 3) **Tärkeimmät tekijät**, jotka näyttävät joko edistävän tai ehkäisevän onnistuneen transitioprosessin toteutumista käytännössä. Tekijät määritettiin aineistosta, joka koostui eri ammattihenkilöiden valitsemista paikallisista käytännöistä. Aidoista transitiotilanteista nousi esille joukko tekijöitä joiden pohjalta voitiin kuvata yksityiskohtaisemmin kuusi edellä hahmoteltua näkökohtaa. Kyseiset tekijät näyttävät toimivan siirtymäprosessin onnistumisen kannalta joko sitä estävästi tai edistävästi. Tekijöiden kuvaus osoittaa, että hyvin harvat niistä vastaavat tosiasiallisia ja yksinkertaisia tilanteita – eli ovat *yksinkertaisia* tekijöitä. Valtaosa vastaa monitahoisia ja toisiinsa liittyviä tilanteita – ja ovat siis *monitahoisia* tekijöitä.

Yllä mainittujen kolmen alueen analyysi johti tiettyihin transition tulevaisuutta koskeviin suosituksiin, jotka esitellään seuraavassa osuudessa. Ne on osoitettu päättäjille ja alan ammattihenkilöille opastukseksi siitä, millä tavoin siirtymäprosessin kehitystä ja toteutusta voidaan parantaa.

6 SUOSITUKSET

Alla esitetyt suositukset on osoitettu päättäjille ja alalla toimiville ammattihenkilöille. Periaatelinjausten tasolla suositukset on tarkoitettu suuntaviivoiksi, joita maat toteuttavat valtakunnallisella, alueellisella ja paikallistasolla.

Suosituksat perustuvat edeltävissä osuuksissa esiteltyihin näkökohtiin ja tekijöihin, ja niissä pyritään tuomaan esille käytännön toimia, joihin on ryhdyttävä, kun halutaan edistää vammaisten nuorten siirtymistä koulusta työelämään.

Periaatelinjaukset ja käytännön toimet sekä niiden toteutus

Periaatelinjauksia koskevat suositukset

Päättäjien tulee:

- Edistää ja/tai tehokkaasti parantaa linjausten koordinoitua eri palvelujen välillä ja välttää luomasta uutta lainsäädäntöä, joka olisi ristiriidassa tai päällekkäistä jo voimassa olevien säädösten kanssa.
- Varmistaa, että voimassa olevat säädökset toteutuvat käytännössä tehokkaasti konkreettisina toimina, jotta vältyttäisiin henkilö- ja teknisten resurssien epätasaisen jakautumisen aiheuttamilta eroilta ja/tai syrjinnältä.
- Systemaattisesti neuvotella vammaisjärjestöjen kanssa ottaen huomioon niiden mielipiteet ja kunnioittaen niitä.
- Etsiä ja edistää aktiivisia linjauksia työllisyyden ja henkilökohtaisen autonomian vahvistamiseksi.
- Varmistaa, että vammaisia suosivia "helpottamistoimia" – kuten kiintiöjärjestelmiä, verohelpotuksia tms. – valvotaan ja arvioidaan entistä täsmennetymin, sekä turvata palvelujen tehokas toiminta valtakunnallisella, alueellisella ja paikallistasolla.
- Varmistaa kattava tiedonsaanti mahdollisista työnantajiin kohdistuvista lainsäädäntötoimista tai muista linjaratkaisuista.

-
- Turvata paikallisten verkostojen luominen, jossa kaikki osapuolet ovat mukana toteuttamassa valtakunnallista toimintalinjaa.

Käytännön tasoa koskevat suositukset

Alan ammattihenkilöstön tulee:

- Saada kaikki tarvittavat tiedot, strategiat ja taidot toteuttaakseen voimassa olevaa lainsäädäntöä ja varmistaakseen, että sen soveltamiseen on asianmukaiset menetelmät.
- Säännöllisesti arvioida paikallisia innovaatiohankkeita ja levittää tietoa niiden tuloksista saadakseen aikaan *fasilitaattori*-vaikutuksen.
- Perustaa paikallinen verkosto – jossa kaikki osapuolet (työllisyys-, sosiaali-, koulutuspalvelut sekä vanhemmat) ovat edustettuina – pohtimaan, suunnittelemaan ja toteuttamaan valtakunnallista toimintalinjaa.
- Sopivin keinoin viestittää tarpeensa hallinnolle aina kun uusia toimia toteutetaan.

Opiskelijoiden osallistuminen. Opiskelijoiden henkilökohtaisten valintojen kunnioittaminen

Periaatelinjauksia koskevat suositukset

Päätäjien tulee:

- Tarjota oppilaitoksille tarvittavat resurssit (aika ja budjetti), jotta ne pystyvät käytännössä toimimaan yhdessä opiskelijoiden ja heidän perheidensä kanssa.
- Varmistaa, että resurssit on käytetty tehokkaasti, jotta taattaisiin yhteisessä tehtävässä onnistuminen.

Käytännön tasoa koskevat suositukset

Alan ammattihenkilöstön tulee:

- Varata ja käyttää riittävästi aikaa opiskelijan ja hänen perheensä kanssa toimimiseen ymmärtääkseen paremmin heidän toiveitaan ja tarpeitaan.
- Laatia mahdollisimman varhaisessa vaiheessa kirjallinen transiitosuunnitelma, joka on opiskelijan, hänen perheensä sekä jatkovaiheisiin osallistuvien

ammattihenkilöiden käytettävissä koulussa ja sen ulkopuolella.

- Muokata ja mukauttaa transitiosuunnitelmaa yhteistyössä opiskelijan kanssa aina kun tarvetta ilmenee.
- Kannustaa opiskelijaa mahdollisimman pitkälti löytämään omat taitonsa ja osaamisalueensa.
- Antaa opiskelijoille ja heidän perheilleen niin paljon tietoa kuin he tarvitsevat tai ohjata heidät asianomaisiin palveluihin.
- Varmistaa, että yksilöllinen koulutussuunnitelma ja transitiosuunnitelma ovat sellaisessa muodossa, että ne ovat esimerkiksi lukurajoitteisten opiskelijoiden käytettävissä.

Asianmukaisen yksilöllisen opinto-ohjelman laatiminen

Periaatelinjauksia koskevat suositukset

Päätäjien tulee:

- Tarjota oppilaitoksille tarvittavat resurssit yksilöllisten opinto-ohjelmien laatimiseksi. Etenkin opettajien tulee saada riittävästi aikaa ja tarvitsemaansa opastusta tehtäviensä hoitamiseksi.
- Varmistaa, että yksilölliseen opinto-ohjelmaan sisältyy myös transitio-ohjelma.
- Esittää yksilöllisiä opinto-ohjelmia koskevat laatuvaatimukset.
- Varmistaa, että opiskelijoiden saavuttamat pätevyudet ilmenevät heidän saamistaan todistuksista ja että kaikenlaisilta syrjäntätilanteilta välttyään.

Käytännön tasoa koskevat suositukset

Alan ammattihenkilöstön tulee:

- Varmistaa, että opiskelija on keskeisellä sijalla yksilöllisen koulutussuunnitelman ja yksilöllisen transitiosuunnitelman laadintaprosessissa.
- Saada tarvittavaa apua yksilöllisen opinto-ohjelman laatimiseen ryhmätyön pohjalta.

-
-
- Varmistaa, että yksilöllistä opinto-ohjelmaa arvioidaan säännöllisesti ja tähän kirjalliseen arviointiin osallistuvat opiskelija, hänen perheensä sekä koulun sisäiset ja ulkoiset ammattihenkilöt.
 - Laatia alusta pitäen “portfolio” tai vastaava väline, jotta yksilöllistä opinto-ohjelmaa ja listaa kaikista siihen tehdyistä muutoksista voidaan säilyttää yhdessä ja samassa paikassa.
 - Portfolioon tulee sisältyä arviointi opiskelijan asenteista, tiedoista, kokemuksista ja hänen kannaltaan keskeisistä taidoista (esim. akateemiset, käytännölliset, arkielämän, vapaa-ajan, itsemääräämis- ja kommunikaatiotaidot).

Kaikkien osapuolten suora osallistuminen ja yhteistyö

Periaatelinjauksia koskevat suositukset

Päättäjien tulee:

- Turvata palvelujen väliseen yhteistyöhön liittyvät käytännön toimet sekä varmistaa tällaisen yhteistyön seuranta.
- Asettaa selkeät vastuualueet palvelujen kesken jaettavaksi ja tehokkaan koordinoinnin takaamiseksi.
- Varmistaa koordinoinnin ja vastuunjaon arviointi, jotta niihin voidaan tehdä tarvittavat muutokset.
- Varmistaa, että kaikki palvelut täyttävät veloitteensa ja osallistuvat koordinointiin.
- Motivoida erityistoimin työnantajia ja ammattiliittoja suoraan osallistumiseen.
- Kannustaa yhteistyötä ja toimintojen koordinointia kaikkien asianosaisten hallinnonalojen välillä valtakunnan tasolla.

Käytännön tasoa koskevat suositukset

Alan ammattihenkilöstön tulee:

- Pitää yllä tehokasta tukiverkkoa, jonka puoleen toiset alan toimijat voivat kääntyä tarvitessaan tukea ja tietoa.
- Saada virallinen tunnustus (budjetoinnin tai ainakin aikaresurssien muodossa) muiden palvelujen vaatimille koordinoititehtävilleen.

- Saada jatkokoulutusta osatakseen paremmin määritellä koordinoinnin piiriin kuuluvat tehtävät ja oppiakseen vastuunjakoa.

Koulun ja työmarkkinoiden läheiset yhteydet

Periaatelinjauksia koskevat suositukset

Päätäjien tulee:

- Varmistaa, että kaikki nuoret saavat kokemusta aidoista työoloista.
- Taata kaikille opiskelijoille pääsy jonkinlaiseen käytännön harjoitteluun heidän erilaiset tarpeensa huomioiden.
- Organisoida joustavia koulutusratkaisuja, esimerkiksi asettamalla valmistavia jaksoja edeltämään työharjoittelua.
- Suosia yhtiöille suunnattuja virallisia ja epävirallisia kannustimia (esim. verovähennyksiä, yhteiskunnallisia tunnustuspalkintoja, jne.), jotta ne tarjoaisivat enemmän työssäoppimispaikkoja nuorille.
- Korostaa mahdollisia yhteisiä etuja ja havainnollistaa niitä menestyksellisten transiatioesimerkkien arvioinnilla.
- Tuoda työnantajat mukaan tällaisiin hankkeisiin yhteistyössä työllisyyspalvelujen kanssa tiedotuskampanjoiden avulla; työnantaja- ja ammattiyhdistysverkostot.
- Tunnustaa virallisen yhteistyön tarve koulutus- ja työllisyyspalvelujen välillä.
- Tarjota resurssit opettajien jatkuvaan kouluttautumiseen.

Käytännön tasoa koskevat suositukset

Alan ammattihenkilöstön tulee:

- Suhtautua avoimesti työmarkkinoiden mahdollisuuksiin ja olla niistä paremmin selvillä.
- Varata aikaa yritysvierailuihin, yhteisten tapaamisten järjestämiseen niiden kanssa, samoin kuin muiden työelämäsektorin palvelujen kanssa; tarjota opettajille

välineet yrityksissä tapahtuvia harjoittelujaksoja varten, jotta he säilyttäisivät tuntuman arjen käytäntöön.

- Ottaa käyttöönsä oppilaitoksen mahdollisuudet yhteydenottoihin ja järjestelyihin yritysten kanssa.
- Kutsua työllisyyssektorin toimijoita oppilaitoksiin tapaamaan opiskelijoita sekä henkilökuntaa.
- Varmistaa opiskelijoiden seuranta opintojen päätyttyä.

Siirtyminen työelämään on osa pitkää prosessia

Periaatelinjauksia koskevat suositukset

Päätäjien tulee:

- Ottaa käyttöön kaikki tarvittavat toimet turvataksaan transitioprosessin onnistumisen, mikä edellyttää prosessia uhkaavien esteiden ja vaikeuksien tunnistamista ja ratkaisemista.
- Välttää jäykkiä koulutusmenettelyjä (esim. arvioinnin suhteen).
- Edistää yhteistyötä palvelujen välillä ja sisällä ja huomioida henkilöstön yhteistyö- ja koordinoititehtäviin käyttämä aika.
- Turvata transitiosuunnitelmien laatiminen tarpeeksi aikaisin opiskelijan koulu-uralla, eikä vasta oppivelvollisuuden loppuvaiheessa.
- Huomioida, että tarvitaan joku tietty ammattihenkilö toimimaan opiskelijan *asiainhoitajana* tai yhdyshenkilönä ja tukena siirtymäprosessissa.

Käytännön tasoa koskevat suositukset

Alan ammattihenkilöstön tulee:

- Tulee käyttää tehokkaita keinoja prosessin helpottamiseksi (esim. asiamukainen opastus, joustava tuki, hyvä yhteistyö jne.); näihin tehtäviin käytettävä aika tulee huomioida ja tunnustaa viralliseksi työajaksi.

Projektissa mukana olleet ammattihenkilöt, päättäjät sekä työmarkkinaosapuolten edustajat tulivat siihen lopputulokseen, että tässä esitettyjen suositusten toteuttaminen varmasti parantaisi transitioprosessia ja minimoisi ongelmia, joita opiskelijat nykyisin kohtaavat päättäessään opintonsa ja

joutuessaan vastakkain työllistymiseen liittyvien kysymysten kanssa.

7 KIRJALLISUUS

Collado, J.C., Villagómez, E (2000) **Active Employment Policies and Labour Integration of Disabled People: Estimation of the Net Benefit**. Fundación Tomillo, Centre for Economic Studies. Draft Report conducted on behalf of the European Commission, DG Employment.

ECOTEC Research and Consulting Ltd. (2000) **Benchmarking Employment Policies for People with Disabilities**. Report conducted on behalf of the European Commission, DG Employment.

European Agency for Development in Special Needs Education; Editors: Bertrand, L., Pijl, S.J. and Watkins, A. (2000) **The Participation of people with disabilities within the SOCRATES Programme**, data appendices. Report conducted on behalf of the European Commission, DG Education and Culture.

European Agency for Development in Special Needs Education. Editor: Meijer, C.J.W. (1999) **Financing of Special Needs Education**. Middelfart: European Agency for Development in Special Needs Education.

European Commission: **Joint Employment Report** (1998).

European Commission: **Labour Force Survey** (2000).

European Disability Forum: **The Madrid Declaration** (2002). Brussels. European Disability Forum.

International Labour Office (1998) **Education, Employment and Training Policies and programmes for Youth with Disabilities in four European Countries**. Geneva: ILO.

Lauth, O. et al. (1996) **Socialisation and Preparation for Independent Living, Vocational Training and Education of Disabled Adults**. Helios programme. Report conducted on behalf of the European Commission, DG Education.

OECD (1996) **Employment Outlook**, Paris, OECD.

OECD (1997) **Post-compulsory Education for Disabled People**, Paris, OECD.

Pellis , C. et al. (1996) **Transition through the Different Levels of Education**. Helios programme. Report conducted on behalf of the European Commission, DG Education.

UNESCO (1994) **World Conference on Special Needs Education: Access and Quality**. Salamanca: UNESCO.

Transition from School to Employment Online Database
<http://www.european-agency.org/>

Kehittämiskeskuksen yhdyshenkilöt ja transition kansalliset asiantuntijat

Belgia (flaam.)

Mr. Theo MARDULIER (WP)

theo.mardulier@ond.vlaanderen.be

Mr. Ludo VLAMINCKX

dbo@vlaanderen.be

Ms. Maria CREVE

dbo@vlaanderen.be

Belgia (ransk.)

Ms. Thérèse SIMON (WP)

therese.simon@skynet.be

Ms. Danielle CHOUKART

danielle.choukart@cfwb.be

Espanja

Ms. Victoria ALONSO GUTIÉRREZ (WP)

victoria.alonso@educ.mec.es

Ms. Marisa HORTELANO ORTEGA

marisa.hortelano@educ.mec.es

Ms. Maria Dolores CEBOLLADA

loguar@teleline.es

Hollanti

Mr. Sip Jan PIJL (WP)

s.j.pijl@ppsw.rug.nl

Mr. Peter DEN BOER

pdb@stoas.nl

Mr. Harrie van den BRAND

vdbrand@tref.nl

Islanti

Ms. Bryndis SIGURJÓNSDOTTÍR (WP) brysi@ismennt.is

Ms. Eyglo EYJÓLFSDÓTTIR

eyglo.eyjolfsdottir@mrn.stjr.is

Iso-Britannia

Ms. Felicity FLETCHER-CAMPBELL (WP)

f.f-campbell@nfer.ac.uk

Ms. Lesley DEE

ld205@hermes.cam.ac.uk

Italia

Ms. Paola TINAGLI (Yhdyshenkilönä toimiminen)

paola.tinagli@istruzione.it

Ms. Lucia DE ANNA

Deanna@iusm.it

Ms. Elisabetta BERNARDINI

bettabernardini@libero.it

Itävalta

Ms. Irene MOSER (WP) irene.moser@aon.at

Ms. Claudia NIEDERMAIR

claudia.niedermair@magnet.at

Ms. Judith PANNOS

judith.pannos@ssr-wien.gv.at

Kreikka

Ms. Venetta LAMPROPOULOU (WP) spedu@pi-schools.gr

Ms. Stavroula POLYCHRONOPOULOU

polychronopoulou@geniki.gr

Ms. Eleni MATHIOTOPOULOU

eurydice@ypeth.gr

Luxemburg

Ms. Jeanne ZETTLINGER (WP) srea@pt.lu

Ms. Pia ENGLARO

srea@pt.lu

Ms. Monique KRIER

srea@pt.lu

Norja

Ms. Gry HAMMER NEANDER (WP)

Gry.Hammer.Neander@ls.no

Ms. Jorun Buli HOLMBERG

j.b.holmberg@isp.uio.no

Ms. Gunvor BOLLINGMO

gunvor.bollingmo@bfk.no

Portugali

Mr. Vitor MORGADO (WP) vitor.morgado@deb.min-edu.pt

Mr. João DE LIMA PINHEIRO

np99ma@mail.telepac.pt

Ranska

Mr. Pierre Henri VINAY (WP) cnefei-diradj@education.gouv.fr

Ms. Nel SAUMONT (WP)

brex@cnefei.fr

Mr. Patrice BLOUGORN

brex@cnefei.fr

Ruotsi

Ms. Lena THORSSON (WP)

lena.thorsson@sit.se

Mr. Håkan NORDIN

hdprod@telia.com

Mr. Leif THORSSON

leif.thorsson@swipnet.se

Saksa

Ms. Anette HAUSOTTER (WP)

a.hausotter@t-online.de

Mr. Alexander BÖHM

alexboehm@odn.de

Mr. Ernst SCHULTE

schulte@rwb-essen.de

Suomi

Ms. Minna SAULIO (WP)

Minna.Saulio@oph.fi

Mr. Touko HILASVUORI

touko.hilasvuori@minedu.fi

Ms. Eija EL DAOUK

eija.eldaouk@edu.hel.fi

Mr. Markku JAHNUKAINEN

markku.jahnukainen@hamk.fi

Tanska

Mr. Poul Erik PAGAARD (WP) poul.erik.pagaard@uvm.dk

Mr. Preben SIERSBAEK LARSEN siersbaek@uvm.dk